

ХАРАКТЕРИСТИКА АВТОМОБІЛЯ ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Незважаючи на те, що право приватної власності на автомобіль на-вряд чи заслуговує виділення в самостійний субінститут права, сам авто-мобіль впливає на вид та характер приватних і публічних правовідносин й тим самим визначає їх зміст.

Для аналізу порушеного питання необхідно звернутись до положень Конституції України. Перш за все, велике значення для з'ясування сутності права власності на автомобіль має положення її Преамбули про те, що ме-та перетворень українського суспільства полягає у *забезпеченні прав і сво-бод людини та гідних умов її життя* [курсив наш – О.С.], а також закріп-лення права приватної власності та положення про те, що власність зоб-ов'язує, і вона не повинна використовуватися на шкоду людині та суспіль-ству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господа-рювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власно-сті рівні перед законом.

Згідно зі ст.41 Конституції України кожен має право володіти, корис-туватися і розпоряджатися своєю власністю, яка набувається у визначеному законом порядку. Тим самим за фізичними особами, в тому числі грома-дянами України, закріплено право приватної власності як передумова реалізації інших прав, як запорука існування та виживання в умовах ринкової економіки. Щоб нормально жити та розвиватись, бачити перспективу, «кожна людина має хоча б в мінімальній мірі задовольняти свої матеріа-льні і духовні потреби – в їжі, одязі, житлі, отриманні освіти, що давало б можливість пристосуватися до теперішніх умов виробництва і обміну, ме-дичної допомоги, оволодіння досягненнями культури тощо» [1, с.331].

Набуття права приватної власності на автомобіль, як доволі цінну річ, пов'язується із економічною свободою особистості та закріпленням за нею права на підприємництво. Прибуток від такої діяльності не пов'язується із імперативами, що встановлені при оплаті праці і, в зв'язку з цим, наявністю зрівнялівки, а з підкресленістю її характеру та виду. Маючи економічну свободу, людина може працювати стільки, скільки їй дозволяє стан здоров'я, професія, фах та його рівень.

Отже, поєднуючи різні види діяльності, людина має змогу придбати на легальні кошти автомобіль. Варто зазначити, що в умовах ринкової еко-номіки для людини в сто разів виростає значення створення комфортних умов для її існування. До таких умов і відноситься наявність у приватній власності автомобіля, який не стільки є показником добробуту, скільки за-собом пересування та суттєвої економії часу. Під час проведеного нами опитування на питання: «З якою метою Ви придбали автомобіль?» – рес-понденти дали такі відповіді: засіб пересування – 27,5%; показник рівня до-

статку – 3,5%; необхідна складова частина способу життя – 12,8%; можливість використання в економічних цілях – 32,2%; запорука суттєвої економії часу – 15,7%; можливість проводити дозвілля – 6,4%; інше – 1,9%.

На питання: «Яким чином переважно використовується автомобіль?» – отримані такі відповіді: для виїзду без проблем за межі міста – 8,7%; на відпочинок – 7,2%; на садову ділянку, город – 26,8%; до родичів – 4,5%; у справах – 10,8%; на роботу – 13,4%; для побічного заробітку – 26,7%; інше – 1,9%.

На питання: «Чи уявляєте своє життя без автомобіля?» – відповіді наступні: так – 2,8%; ні – 78,3%; важко сказати – 16,3%; інше – 2,6%.

Таким чином, автомобіль був і є важливим об'єктом права приватної власності, що заслуговує детального правового аналізу. Це пояснюється тим, що об'єкт цивільних правовідносин є одночасно і конструктивним елементом, і чинником самих правовідносин, визначає їх коло, вид та характер.

Відповідно до ст.13 Закону України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. об'єктами права приватної власності, як вже вказувалось, є житлові будинки, квартири, предмети особистого користування, дачі, садові будиночки, предмети домашнього господарства, засоби виробництва, транспортні засоби, кошти, акції, інші цінні папери, а також майно споживчого та виробничого призначення. При цьому після дев'яти років обмеження та усіляких заборон вперше було встановлено, що склад, кількість та вартість майна, яке може перебувати у власності громадян, не обмежується (за винятком прямо передбачених законом випадків). Транспортні засоби як об'єкт права приватної власності мають свою специфіку.

Питання про об'єкти цивільних правовідносин в теорії права та й наці цивільного права є дискусійним. Одні автори (Агарков М.М.) виходили з того, що об'єктом цивільних правовідносин є завжди речі [2, с.22]. Відповідно до установок того часу, виходячи із економічної, політичної та соціальної ситуації автор зробив наголос на матеріальній субстанції. Обґрунтовуючи свою тезу, він відзначав, що саме речі мають такі відмінності і притаманні їм характеристики, які здатні впливати на виникнення та суб'єктний склад цих правовідносин. Між тим, як зазначається Н.Д. Єгоров, речі не здатні реагувати на вплив із боку правовідносин як визначеного роду зв'язку між людьми і сама взаємодія між людьми не може привести до змін в речах [3, с.78].

Думається, що дача позиція є не зовсім вірною з точки зору потреб цивільного обігу. Наприклад, для того, щоб сконструйований самотужки автомобіль набув такого статусу, його необхідно в установленому чинним законодавством порядку протестувати на відповідність встановленим вимогам та зареєструвати. До цього моменту він є не що інше, як саморобка (саморобний автомобіль), хоча фактично може бути придатний для використання за призначенням.

Наприклад, для допуску ряду товарів до комерційного обігу необхідна їх сертифікація. Після закінчення терміну придатності товару він не мо-

же бути використаний за прямим призначенням, як і не може експлуатуватись технічно не придатний для цього автомобіль.

Лише поведінка (діяльність чи бездіяльність) людини, що безпосередньо спрямована на річ, здатна викликати в ній відповідні зміни. З цього виходять послідовники теорії про об'єкт цивільних правовідносин – поведінку людини [4, с.66]. Разом з тим, не всяка поведінка людини може бути об'єктом правовідносин, а лише юридично значуща – та, що спрямована чи проявляється через реалізацію суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Однак, впадає у вічі, що в такому разі співпадають об'єкт та зміст правовідносин. Змішування об'єкта правовідносин із їх змістом призводить до нечіткості юридичних конструкцій. Крім цього, як правильно підкреслюється у вказаному підручнику, «не слід розглядати як об'єкт поведінку людей у процесі їх взаємодії у рамках існуючого між ними правовідношення» [4, с.79], оскільки поведінка є її змістом. Однак у подальшому автор робить висновок, що лише поведінка суб'єктів цивільних правовідносин, що спрямована на різного роду матеріальні та нематеріальні цінності, й може бути об'єктом цих відносин [4, с.79].

На нашу думку, це не зовсім так, і ось чому. Аналіз наведеної позиції дає підставу вважати, що цивільні правовідносини уже виникли. Тобто ці відносини виникли до того, як з'явився об'єкт. Але ж цього бути не може в силу того, що безоб'єктних правовідносин просто-напросто в природі не існує. В ідеалі правовідносини існують завжди і вони абстраговані від конкретного носія та закріплені в нормі права. У такому розумінні – це абстрактна і рекомендована для наслідування в подальшому модель поведінки. Та суб'єкти цивільних правовідносин завжди мають змогу в силу диспозитивності цивільного законодавства від моделі правила диспозиції норми відійти. Тому персоніфікація правовідносин досягається лише через суб'єкт та його правове становище.

Тільки суб'єкт здатен перевести ідеальну модель у практичну площину через конкретні юридичні факти. Тому, коли ці факти є, виникає загроза для змішування юридичного факту, змісту та об'єкта правовідносин. У зв'язку з цим, на наш погляд, запропонована конструкція не сприйнятна з ряду причин. Вона є складною та призводить до змішування вказаних юридичних категорій. Якщо ж провести її в законодавстві, то це призведе до помилок на практиці. Складне завжди сприймається важче, ніж просте та установлене.

В цивільних правовідносинах суб'єкти мають автономність і виходять з принципу особистої свободи та диспозитивних засад. Отже, з'явиться необхідність диференціації об'єкта правовідносин за суб'єктом ним критерієм, який не може бути стабільним. Суб'єктивне, на відміну від об'єктивного, не піддається стандартизації.

Саме тому існує точка зору про об'єкт цивільних правовідносин як матеріальні та нематеріальні блага: речі, продукти творчої діяльності, дії

людей, результати дій [Див.: 5, с.73-74; 6, с.173; 7, с.145; 8, с.167]. Вона знайшла найбільше послідовників. Ця точка зору запропонована ще римськими правниками і відточена більш ніж 2,5 тисячолітньою теорією та практикою. Змінювати її потреби немає, однак це не заважає уточнювати коло та характер предмета цивільного права, а також об'єкт в цивільних правовідносинах.

Список літератури:

1. Толстой Ю.К. Гражданское право. Х., 1996. Ч.1. 2. Агарков М.М. Обязательство по советскому праву. М., 1940. 3. Гражданское право. СПб., 1996. Ч.1. 4. Магазинер Я.М. Объект права // Очерки по гражданскому праву. Л., 1957. 5. Советское гражданское право / К.К.Лебедев, В.А.Мусин, Е.А.Поссе и др./Под ред. В.И.Смирнова, Ю.К.Толстого, А.К.Юрченко: В 2 т. Л., 1982. Т.1. 6. Толстой Ю.К., Сергеев А.П. Гражданское право. СПб., 1996. Ч.1. 7. Советское гражданское право / Под ред. С.А. Крайсавичкова. М., 1972. 8. Гражданское право Украины / Под ред. А.А.Пушкова, В.М.Самойленко. Х., 1996. Ч.1.

Надійшла до редколегії 23.05.2000

*Т.В. Сараскіна, ад'юнкт
каф. адміністративного права Ун-ту внутр. справ*

ЩОДО ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Загальновідомо, що сучасна правова наука визнає лише чотири види юридичної відповідальності, які залежно від основної мети поділяються на дві групи: правопоновлювальну (цивільно-правова відповідальність) та штрафного чи карального призначення (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна).

Фінансова ж відповідальність, на думку більшості вчених, не є самостійним видом юридичної відповідальності, а відноситься або до адміністративної [1], або до цивільно-правової відповідальності [2]. Але, все ж, деякими авторами здійснюються спроби дослідження природи фінансової чи економічної відповідальності та висловлюється думка щодо існування підстав розширення кола «традиційних» видів юридичної відповідальності [3]. Зазначимо, що і в правових актах нині можна зустріти посилання на фінансову відповідальність поряд з кримінальною та адміністративною [4]. На жаль, провідні фахівці у галузі фінансового права не обґрунтовують існування фінансової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності, не визначають її поняття, хоча широко оперують самим терміном в статтях, монографіях, підручниках [5, с.82, 283; 6, с.204].

На нашу ж думку, питання фінансової відповідальності є надзвичайно актуальним і вимагає досконального вивчення і серйозного обґрунтування з боку науковців та практиків.